

ŠIRVYDAS AR SIRVYDAS?

J. BALČIKONIS

Per K. Pakalkos kandidato disertacijos („Pirmasis lietuvių kalbos žodynas“) gynimą 1964 m. birželio 22 d. tarp tarybos narių buvo kilęs ginčas, kaip vadinti pirmąjį mūsų leksikografa — *Širvydas* ar *Sirvydas*? Kurie gynė, kad reikia vadinti *Širvydas*, rėmėsi tuo, kad jo išleistų raštų tituliniam puslapyje parašyta *Szyrwid*, kita pusė, stovėjusi už *Sirvydas*, kėlė šiuos argumentus:

1. Rašytojo pavardė yra dvikamienė. Žinomam Būgos darbe „Apie lietuvių asmens vardus“ 1911 pirmasis jos kamienas duotas *sir-*, o ne *šir-*. Vadinas, klausimas buvo išspręstas prieš pusę šimto metų.

2. Lietuvių kalbos ir literatūros institute esančiuose pavardžių sąrašuose tuo tarpu yra 58 šeimos pavarde *Sir-vydas* ir 49 šeimos pavarde *Sir-vydis*, vadinas, per 100 šeimų su *sir-*, o pavarde *Šir-vydas* tik 3 šeimos ir *Šir-vydis* 2 šeimos, ir tų kelių pavardžių su *šir-* buvimas nėra visai aiškus. Sakysim, vienos tokios šeimos pavadinimo (su *šir-*) istorija man žinoma. Arti Kupiškio buvo mokytojas, turėjęs pavardę *Sirvydas*. Taip jis pats save ir kaimynai jį vadino. Pamatęs raštuose vartojant *Širvydas*, ir jis ėmęs vadintis *Širvydas* galvodamas, kad toks vadinimasis „taisyklingesnis“.

3. Su *sir-* turim daugelį kitų dvikamienių asmens vardų ir pavardžių, žinomų dabar mūsų krašte ar randamų įvairiuose dokumentuose. Štai tokie vardai ir pavardės: 1) *Sir-but*, 2) *Sir-daugas*, 3) *Sir-gaila*, 4) *Sir-gaudas*, 5) *Sir-gedas*, 6) *Sir-gėla*, 7) *Sir-gilas*, 8) *Sir-gintas*, 9) *Sir-girdas*, 10) *Sir-jotas*, 11) *Sir-mantas*, 12) *Sir-pinas*, 13) *Sir-tautas*, 14) *Sir-vilas*, 15) *Sir-žadas*.

4. Turim ir vienkamienių gyvų pavardžių, susidariusių iš *sir-*: 1) *Sir-aitis*, 2) *Sir-eika*, 3) *Sir-eikis* (22 šeimos), 4) *Sir-enis*, 5) *Sir-ius* (15 šeimų), 6) *Sir-utis* (78 šeimos).

5. Iš tos pavardės turime kilusių vietovardžių: 1) *Sir-vydai* (arti Lekėčių, arti Kavarsko, arti Kelmės), 2) *Sir-vydziai* (arti Tauragnų). Net šių dienų sulenkėjusiose vietose vietovardžiai išlaikė kamieną *sir-*:

1) *Syr-widy*, wieś, netoli Šumsko, 2) *Ser-widziszki*, wieś, netoli Nemenčinės (*ser-* iš *sir-*).

Vietovardžių su kamieniu *šir-* niekur neteko užėti. Tiesa, yra sodžius *Širvydai* Gulbiniškių apylinkėj, Kapsuko rajono, bet tas pavadinimas duotas Žemės reformos valdybos apie 1922 metus.

6. P. Alegambės knygoj „Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu“ 1643 m. pasakyta: *Constantinus Syrwid*.

7. Leidinyje «Актовая книга Вилкомирскаго Гродскаго суда за 1596 годъ» parašyta: *Jan Syrwid ręką swą*, p. 158; tam pačiam dokumente p. 451 vėl parašyta: *Jan Janawicz Sirwid przy pieczęci swej ręką swą podpisat*; ten pat toliau p. 456 ir rusiškai: *Яну Яновичу Сирвиду*. Tuose dokumentuose daug kartų lenkiškai ir rusiškai su įvairiais vardais paminėta ta pavardė ir visur su *sir-*. (Iš «Акты издаваемые Виленскою Комиссією для разбора древнихъ актовъ», Томъ XXXII, Вильна, 1907 г.).

K. Jablonskio nuomone, tas *Jan Syrwid* iš Dabūžių apylinkės, netoli Anykščių, buvęs mūsų leksikografo tėvas ar senelis. Arti Dabužių šiandien yra sodžius *Sirvydai*, galimas daiktas, jo gimimo vieta.

8. Neseniai buvo rastas Vilniuj Sirvydo portretas pas jo kažkokias giminaites. Atpirkusis iš jų portretą P. Bieliauskas man sakė, kad jos iš giminės tradicijos jį vadinusios *Syrwid*, o ne *Szyrwid*.

9. Galop, prie to reikia dar pridėti, kaip teko sužinoti, kad prieš dvejetą metų Ryme jėzuitų arkyve rastas jo paties rašytas dokumentas su parašu *Constantinus Syrwid manu propria*. Jei jis pats taip rašosi (*Sirvydas*), tai ar begali būti koks klausimas dėl jo vadinimo?

Gali kam ateiti į galvą, kodėl gi, nors pats rašėsi *Syrwid*, jo raštai turi *Szyrwid*. Tai bus atsitikę greičiausiai dėl to laiko lenkų rašybos svyravimo. Senesniuose lenkų raštuose galima rasti nemaža pavyzdžių, kur vietoj šių dienų *s* rašoma *sz*.

Leidinyje Т. Л е р - С п л а в и н с к и й, Польский язык, Москва 1954 ištraukoj iš karalienės Sofijos biblijos 1455 randame nemaža žodžių, kur vietoj *s* rašoma *sz*, pvz.: *szwyatloszcz=šwiatłość* (p. 118), *dodzyszyszego=do dzisiejszego* (p. 120), *noszyly sze=nosili się* (p. 121).

Netrūksta tokių pavyzdžių ir Lietuvoj rašytuose lenkiškuose raštuose. Iš Sirvydo laikų 17-jo amžiaus dokumentų rinkinyje „Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais“, I ir II dalis (1959—1961), apščiai randame žodžių, kur vietoj *s* rašoma *sz*. Sakysim, I dalyje: vietoj *syna* rašoma *szyna* (p. 83, 85), vietoj *samego* — *szamego* (p. 83), vietoj *sobie* — *szobie* (p. 85), vietoj *lasy* — *laszy* (p. 83, 84), vietoj *owies* — *owiesz* (p. 86), vietoj *Prus* — *Prusz* (p. 86); II dalyje: *Jusaytysz* (p. 61), *Jodbalisza* (p. 59, 60) ir daug kitų panašių rašymų.
